Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Totius Circuli Westphalici

Hondius, Hendrik

Amstelodami, [1638?]

urn:nbn:de:gbv:45:1-315806

Visual Library

Farbkarte #13
B.I.G.
Landesbibliothek Oldenburg

c14 314

WESTPHALIA.

narrare, eſtq; res in omnium ore atq; oculis. Nihil fuit indignius, quam quod ſceleribus flagitiiſq; ſuis profani homines divinum quoq; nomen & religionem obtenderent. Semel meliorem partem cœpit impetus vindicandi ſui & furioſum bacchantium gregem opprimendi, ſed captis quinquaginta & poſt multa tormenta occiſis, deſperatum eſt poſtea. Iſto tempore aſſumpſit ſibi prædictus Ioannes Leidenſis titulum Regis & ſe pro Rege, ut potuit, geſſit: uxore etiã primaria (nam plures habebat) Reginæ nomine habituq; ornata, quam tamen poſtea, quod minus probaſſe ipſius actiones viſa eſſet, ipſe obtruncavit. Tandem poſt multas calamitates & inſanias anno M D XXXV die 27 Junii noctu ſub horam undecimam copiæ Epiſcopi, cui ſe junxerant Colonienſis Præſul Hermannus & Dux Clivenſis cum Lantgravio Haſſiæ, ſilentio ad urbem accedunt & ducente quodam perfuga per foſſam ad vallũ enituntur: inde patefactis portis admiſſoq; exercitu capiunt urbem. Rex vinctus cum ſociis ad vicinos Principes circumducitur, ac tandem anno M D XXXVI candentibus forcipibus diſcerpitur. Hic exitus fuit factionis Monaſterienſis.

Suſatum. *Suſatum* vulgo *Soeſt*, urbs Weſtphaliæ poſt Monaſterium oplentiſſima ampliſſimaque, decem populoſis diſtincta paræciis.

Oſnabrugum. *Oſnaburgum* ſive *Oſſenburgum*, vulgo *Oſenbrug*, inſignis civitas, a Comitibus de Engern erecta, auctore Hermanno. Carolus Magnus Saxonibus triginta trium annorum bello edomitis, Widekindi etiam arce, huic urbi vicina, expugnata, eaq; impoſito præſidio firmata, decem in Saxonia Epiſcopatus inſtituit, quorum præcipuum Oſnaburgenſem eſſe voluit. Summe etenim hanc urbem præ cæteris coluit, cui privilegium novę Scholę conceſſit, in qua Græcæ & Latinæ litteræ a viris doctis traderentur. *Minda.* *Minda* vulgo *Minden*, urbs amœniſſima & munitiſſima eſt, ex navigio Viſurgis, ejuſq; alluvione & amœnitate piſces & alia commoda ſentiens, coquit bonã cereviſiam, vicinis multis gratam variiſq; abundat mercaturis. De hujus primis initiis ita ſcribit Munſterus: cum *Widekindus*, primarius Saxoniæ Dux, ad fidem Chriſti perveniſſet, permiſit Carolo Imperatori arcem ſuam ad Weſeram, ut in ea firmaret Epiſcopo locum, capax enim amborum fuit, ita ut Epiſcopo diceret, mea atq; tua erit communi jure arx iſta, ut inde Saxonum lingua *Myn dyn* diceretur: ſed temporũ ſucceſſu ex *y* factum eſt *e*, vocaturq; civitas ipſa *Minden*. *Arenſberg.* *Arenſbergum* vulgo *Arenſberg*, metropolis Comitatus ejuſdem nominis: ſitum eſt ad Ruram fluvium, arcem editiore monte adjunctam habet, gratum & commodum Epiſcoporum Colonienſium domicilium, ut quod jucunda ſimul & utilia venationis exercitia, piſcium item copiam ex præterlabente Rura præbeat. *VVarburgum.* *Warburgum*, non inelegans Weſtphaliæ oppidum, ſitu inæquali, Dimulæ aquis inſtructum. Comitatus olim titulo illuſtre, commendaturq; hoc oppidũ a præſtanti cereviſia; gratiſſimo iis potu, qui cũ parvo crumenæ diſpendio genio indulgere cupiunt. *Tremonia.* *Tremonia Dortmunt*, in meditullio Comitatus Tremonienſis. Hic Sacri Imperii Comitatus atq; etiam urbs, earum ditionum albo recenſentur, quæ ſine intermedio, Romanorum Imperatorẽ agnoſcunt dominum. Urbs quondam a Trutmannis Suevorum populis *Trotmannia*, poſteris temporibus *Tremonia*, vulgari autem dialecto *Dortmunt* appellata eſt. Annales Veterumq; quæ exſtant monimenta declarant eo loci, ubi poſtea urbs Tremonienſis exſtructa eſt, duos olim pagos, veterem ſcilicet & novum exſtitiſſe, qui Imperium caſtri Trotmannorum intermedii ſequerẽtur. Sub id vero tempus, quando Carolus Magnus haſce omnes Saxonicas provincias ſubegiſſet, jus municipii accipere, paullatimq; in oppidum coaleſcere cœpiſſe: Is enim perſpecta ſoli ubertate ſituſq; non vulgari præſtantia, colonias huc deduxit ſedemq; hic ſibi, aulæque regiæ domicilium firmavit: ex qua vetuſtatis memoria in agro ſuburbano fertiliſſimo equidem loco poſita latifundia (quorum poſſeſſio per Comites olim in Senatum tranſlata eſt) *Konings-Hoffs Landt*, & villæ iſtæ ampliſſimę per vicinos agros ditioneſq; circũjectę *Reichshofen* nuncupantur, quæ cenſus ſuos frumentorũ annuos ad aulam ibi regiam conferre tenebantur. Sunt & *Duſſeldorpium* & *Hervordia*: & minorum gentium *Widenbrugge* & *Coeſvelt*, *Huſten* & *Nieheim*.

Palude & Flumina. Weſtphalia ſtagnis, paludibus ac fluminibus multis irrigua. Flumina ſunt *Viſurgis*, *Amiſia*, *Glaa*, *Neth*, *Haſia*, *Honta*, *Sala*, *Lippa*, *Stovera*, *Aa*, *Vidrus*. Ad Amiſiã pertinent *Dewera*, *Dexta*, *Glaa*, *Berckel*, quorum fontes pleriq; hic reperiuntur. Sunt & montes in Weſtphalia colleſq; plurimi, utpote *Bamberg* & alii. Nec deſunt ſylvæ, inter quas *dat Henſter Holt*, & *de Avert* & *Holt Marckt*, *Teutoburgienſis* ſaltus, ad Lippiæ ortum. Carolus Magnus multas Eccleſias in Weſtphalia erexit: primam vero Oſnaburgi Epiſcopalem Eccleſiã in honorem D. Petri, Criſpini & Criſpiniani condidit. Eſt Suſati templum celeberrimum miræ magitudinis, cum maxima altitudinis turri, S. Patroclo ſacrum, quem tutelarem Divum agnoſcit hæc civitas. Reliqua cum templa, tum Monaſteria, Noſocomia, Xenodochiaq; quæ Monaſterii & in aliis urbibus conſpiciuntur, prætereo. Cæterum cum Carolus Magnus Weſtphalos ſæpius ſubactos, rebellando tamen refractarios, datam ſemper fidem violare animadverteret, viſum eſt illi ex re fore, ſi diritate ſupplicii exemplorumq; terrore caſtigaret illorum proterviam. Itaq; Judices arcanos conſtituit, quibus jus ac poteſtatẽ animadvertendi in perjuros, aut temerariæ fidei reos, aut facinoris compertos, inauditos atq; indefenſos commiſit. Ea ſeveritas & truculentia Weſtphalorum gentem in fide atque officio continuit, cum ſæpius in ſylvis Magnates & non mediocribus fortunis viros ſuſpenſos, perfractis laqueo cervicibus vitam finiiſſe cernerent, nulla accuſatione præmiſſa. Scribit Æneas Pius ad ſuam uſq; ætatem continuatum fuiſſe illud judicium, ſecretoſq; ritus obſervari, quibus criminoſos judicant, & reos damnationis ſuæ inſcios, ubicumq; reperti fuerint, ſupplicio affici: eoſq; Scabinos appellari, qui huic judicio cum poteſtate præſunt, teſtatur. Weſtphalum ſe eſſe profitetur Joannes Lewenclaius, nobiliſſimus vir doctrina multa atq; Græca cognitione, converſo a ſe toto Xenophonte, omnibus Nazianzeni operibus, Hiſtoricis aliquot præterea Græcis & aliis Græcorũ libris feliciſſime reddendis & interpretandis celeberrimus. *Gentis elogium & incolæ.* Gentem habet hæc regio venuſtam, elegantis & proceræ ſtaturæ, fortemq; robuſtamq; corpore & audacẽ mente. Militiam habet copioſam, promptamq; ad arma & mox paratam. Ingenioſi etiam perhibentur incolæ, ac proverbio dici ſolet, Weſtphalis plures aſtutos, ſubdolos, verſipelleſq; quam ſtultos gigni. Adulteriorum ac ſpurcitiei omnis ſevera olim cenſura hic erat. *Cibus.* Cibus panis niger & caſeus; carnes quoq; tam bovillæ quam ſuillæ, & quidem plurimæ, eæq; plerumq; fumo duratæ: imprimis pernæ quas etiam crudas edere incolis non inſuave eſt. Potus cereviſia: opulentiores vino utuntur ex Rheno advecto, licet magno ematur precio. Cum vero ager pleriſq; locis minus gratus ſit cultori, fit ut artibus mechanicis ac mercaturæ ſe dedant incolæ. Merces ſunt lapides ſtatuariæ, ac ædificiis exſtruendis aptiſſimi, molares etiam ac cotes. De hac regione hi verſus Rythmici vulgo circumferuntur:

Hoſpitium vile, groff broot, dun bier, lange mile,
Sunt in Weſtphalia: qui non vult credere, loop da.

gr. 408-57

WESTPHALIA GENERALIS.

VVeſtphaliæ nomen tripliciter ſumitur. NOTANDUM eſt Weſtphalię nomen aliquando varie ſumi & quidem tripliciter. Primo accipitur pro univerſa regione de qua noſtra inſtitutio erit, quæ ab Ortu habet Viſurgim; ad Meridiem Haſſiæ montes; ad Occidentem Rhenum; ad Septemtrionẽ Friſiæ paludes. Atq; hoc modo ſeptimus Imperii Circulus *Weſtphalicus* vocatur, qui tribus ordinibus conſtat: I Eccleſiaſtico; II Principum; III Civitatum liberarum. In primo ſunt Epiſcopi Paderbornenſis, Leodienſis, Ultrajectinus, Monaſterienſis, Cameracenſis, Oſnabrugenſis, Verdenſis & Mindenſis: Abbates; Werdenſis, Stablonenſis, S. Cornelis Munſter, Echternacenſis, Corbejenſis,, Hervordenſis: Abbatiſſa una, Eſſenſis. In ordine Principum ſecularĩũ ſunt, Dux Cliviæ & Comes Marchiæ, Dux Iuliacenſis & Montenſis, Marchio Badenſis, Comes Embdanus ſive Friſiæ Orientalis, Comes Seim, Dillenburg, Comes Vernẽberg, Comes Manderſcheid, Comes Weyda & Ringelberg, Comes Meurſenſis, Dominus Brunchorſt; Comites Steinfurt, Benthem, Dortmund, Oldenburg, Dominus Bidburg; Comites Hoya, Diepholt, Scaumburg; Domini Spiegelberg & Vanenberg; Comites Arenſberg; Dierenperg, Lippẽſis & Dominus in Somerhauſz. Civitates liberæ ſunt, Colonia, Aquiſgranum, Veſalia, Marcodurũ, Cameracum, Tremonia, Suſatum, Duyſburgum, Hervordia, Brakel, Wartburg, Lemgovia & Werden. Secundo ſumitur Weſtphaliæ nomen pro intima prioris parte, quales ſunt Monaſterienſis Epiſcopatus, ſimiliter Paderbornenſis & Oſnabrugenſis cum locis vicinis, quarum incolæ hodie communiter Weſtphali audiunt, quod nomẽ Montenſes & Clivii Ciſrhenani averſantur. Tertio ſumitur etiam pro ſpeciali Ducatu, de quo alibi egimus. *Regionis indoles varia.* Regionis hujus non eadem ubiq; aëris temperies, agrorũ fertilitas, pratorum grata amœnitas, fructuumque avida maturitas: quippe modo hic montibus altiſſimis attollitur, iſtic horrendis ſylvis obtegitur; modo in planitiem liqueſcit, modo collibus ſaltibuſq; innumeris rigeſcit, ideoq; pro ſui varietate fruges omnigenas producit, fovet & alit: montes innumeros animantium greges paſcunt: omnis item generis alitum copiam habent ſylvæ.

Monaſterium. Metropolis totius Weſtphaliæ eſt Monaſterium; Ptolomæo μέδιολάνιον, uti cenſent Pyrchaymerus & Petrus Appianus; vulgo autem *Munſter* appellatur. Urbs eſt omnium celeberrima & munitiſſima: in hac florent literæ & puritas Romanæ linguæ. Epiſcopatui appellationem urbs Monaſterienſis præbet, & ab inſigni monaſterio ibi fundato nomen appellationemq; ſortita eſt. Monaſterium illud condidit in honorem B. Mariæ Virginis Hermannus Epiſcopus, fueruntq; ejus tanta protinus incrementa, ut nomen etiam priſcum obfuſcarint. *Anabaptiſtarum rabies.* Anabaptiſtarum furoribus magnopere agitata hæc civitas fuit, qui ſub Epiſcopo Franciſco, Comite de Waldeck anno 1533 ingentes ob religionem tumultus excitarunt. Primus eorum author fuit Bernardus Rotmannus, qui extra urbem ad S. Mauritium quum doceret, doctrinam Eccleſiæ Romanæ probatam, applaudente plebe, refutabat. Eum populus rerum novarum avidus in urbem recepit: nec privata ejus inſtitutione contentus, petiit a Senatu templum. Interea loci venit in urbem ex Hollandia ſarcinator quidã Leidenſis, nomine Joannes Buckholt, homo vanus, audax, ambitioſus, ad omnia promptus, facundia & fraudibus ſupra reliquos excellens, quiq; in patria Anabaptiſtarum doctrinam ſecutus, Doctoris animum ac confidentiam ſumpſerat. Venit quoq; eodem Hermannus Stapedra, qui Rotmanni collega factus, cœpit ab eo diſſentire & in parvulorum Baptiſmum invehi. Hoc interdiu & publice, Joanne privatim & nocte animos impellentibus, magna ad ſectam facta eſt acceſſio. Senatus jam tunc imminentem nubem prævidens, quum crederet capitibus ſemotis cætera facilius componi poſſe, jubet authores ab urbe proficiſci: at illi porta una egreſſi, alia regreſſi ſunt, magno animi ardore adſerentes ſibi a Deo mandatum, ut cauſam veritatis ſerio agerent. Ubi hoc non ſucceſſit, alia via Senatus rem tentat. Evocat in Curiam Doctores Euangelicos & Anabaptiſticos, ratus penes illos, ſi committerentur, fore victoriam, qui Pontificios alias de gradu depulerant. Quũ conveniſſent, Rotmannus deſertis partibus aperte Anabaptiſtis ſe jungit & infantium lavacrũ execratur, fruſtra eum increpante collega Buſchio. Præter opinionem accidit hoc Senatui; rebus tamen pacandis fit Senatusconſultum, quo jubentur Anabaptiſtarum Doctores urbe quam primum excedere, dato illis commeatu, quo tuto poſſint per Epiſcopi fines proficiſci: at illi abdidere ſe apud doctrinæ ſuæ ſectatores, profeſſi Deo potius parendum quam hominibus. Creſcebat interea numerus Anabaptiſtarum, & bacchantium more alii alios ad eandem ſententiam protrahebant, nullo facto diſputãdi modo. Quod ut vidit Senatus, jubet omnia templa, uno excepto, claudi; erat enim periculũ ne pars altera quę tunc minor eſſe cœperat, ab Anabaptiſtis pelleretur. Horum ergo elidendæ doctrinæ, Senatus etiam ab Haſſiæ Lantgravio petiit, ut eruditi aliquot viri mitterentur. Miſſi ſunt Theodorus Fabritius & Joannes Fingerus; quorũ hic ſtatim, ſive quod deſperatas jam res videret, ſive quod ſibi diffideret, ſponte rediit; alter non ante ceſſit quam ab adverſariis ſuis urbe ejectus eſt. Subornatus eſt interea ab Anabaptiſtis quidam, qui quaſi numine afflatus per compita & vicos diſcurrit exclamans! Pœnitentã agite & rebaptiſamini; ſin minus ira Dei vos obruet. Multi ergo vel quod iram Dei metuerent, vel ut ſibi boniſq; ſuis, creſcente furorum turba, conſulerent, morem iis gerebant. Sub exitum Decembris quum jam prodiiſſent e latibulis ſuis occulti Doctores; facto agmine, Anabaptiſtæ forum occupant, machinas bellicas educunt, Curiã quoq; invadunt magno clamore vociferantes, ut qui rebaptizatus non eſſet, interficeretur: alii contra in locum quendam urbis natura munitum ſeſe conferunt, atq; ex eo in Anabaptiſtas forum tenentes arma inſtituunt. Tandem conventum eſt cautumq; ut quiſq; ſuã religionem ſequeretur. Sed Anabaptiſtæ, ut in futurum ſuis rebus conſulerent atq; in poſterum non pares, ſed ſuperiores eſſent, per Rotmannum & Bernardum Knipperdollingum in vicina oppida mittunt literas, quibus omnes ſuæ ſententiæ conſortes monent, ut relictis fortunis ſuis ſtatim ad ipſos properent; ita oppleta urbe peregrinis Anabaptiſtis oppidani, quiq; in re lauta erant, ſubduxerunt ſeſe ei quam prævidebant tempeſtati. Hæc facta ſub initium anni M D XXXIIII: debilitatis autem alterius partis viribus, deligunt Anabaptiſtæ Senatũ ſuæ factionis, creant Conſules & in his Knipperdollingum, templum ſuburbanum Mauritii incendunt, urbem ſpoliant, eos qui ſuæ ſectæ non erãt expellunt, bonaq; ipſorum occupant. Quum autem Epiſcopus jam urbem cœpiſſet cingere, evenit multis qui urbem deſerebant ut ab Epiſcopi copiis cæderentur: ita coacti ſunt in urbe quidam furoribus Anabaptiſticis applaudere. Quæ in urbe a fanaticis tempore obſidionis geſta ſunt longum eſſet

PPP narrare,

ALBERS 314
Karten 0057
Landesbibliothek Oldenburg